

репрезентує SD между указанными текстами $SD = 1 - \frac{2 \cdot n}{A + B} = 1 - \frac{2 \cdot 5}{(5 + 3) + (5 + 3)} = 0,375 DU$ (DU – dimensional units).

Семантическое расстояние между фольклорными текстами комментируется образностью коммуникативных единиц, и художественным оязыковлением, вторичным деривационным статусом и устной коллективной представленностью. Дистинктивными признаками этих текстов являются их жанровые характеристики, а также – композиционная представленность и объем текстов. Стремление димензиональной силы на шкале от нуля к единице демонстрирует феномен интенсификации процесса семантической дивергенции, в частности явление омонимии в процессе расщепления полисемии.

Возрастающая роль репереллеров на линейной шкале семантической дистанции текстов разных дискурсов является объектом перспективы творческого поиска.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>.
2. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Пер. с англ. А. Д. Шмелева. – М. : ЯСК, 2001. – 272 с.
3. Приходько А. Н. Языковое картирование мира в паттерне «концептосфера – концептополе – концептосистема» // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 1 (21). – С. 94–104.
4. Шевченко І. С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Х. : Константа, 2005. – С. 21–28.

REFERENCES

1. Batsevich, F.S. Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Elektronnyi resurs]. Glossary of terms of intercultural communication [Elektronny resource]. Access mode: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com>.
2. Wierzbicka, A. (2001) Sopotavlenye kultur cherez posredstvo leksyky u prahmatyky. [Comparison of cultures through vocabulary and pragmatics]. Moscow : YSC.
3. Prykhodko, A. M. (2005) Yazykovo kartynirovanye myra v patterne «kontseptosfera – kontseptopole – kontseptosystema» // Nova filolohiia. [The Linguistic worldview represented by the pattern «Conceptosphere – Concept field – Concept system» // New Philology]. Zaporizhia : ZNU.
4. Shevchenko, I. S., Morozova, O. I. (2005) Dyskurs yak myslennievo-komunikatyvna diialnist. [Discourse as thought-communicative modus. Discourse as a cognitive-communicative phenomenon]. Kharkiv : Konstanta publishers.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Швачко – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології Сумського державного університету.

Наукові інтереси: стилістика, текстологія, теорія мовлення, когнітивна лінгвістика, порівняльна типологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Svitlana Shvachko – Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Germanic Philology Sumy State University.

Scientific interests: stylistics, textology, discourse studies, text linguistics, cognitive linguistics, contrastive typology.

УДК 811.161.2'38

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ГЕРОЇНИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОНОДРАМИ

Валерія КОРОЛЬОВА (Дніпро, Україна)

e-mail: koroliova@i.ua

КОРОЛЬОВА Валерія. МОВНА ОСОБИСТІТЬ ГЕРОЇНИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОНОДРАМИ

Статтю присвячено аналізу героїни сучасної української монодрами як мовної особистості. У публікації подано характеристику дійової особи монодрами як модельної мовної особистості, виявлено українськомовні ознаки особистості персонажа, окреслено її основні риси, зокрема ерудованість, лінгвістичну компетентність та здатність до мовленнєвої креативності.

Ключові слова: мовна особистість; монодрама; українськомовна модельна особистість; лінгвістична компетентність персонажа.

KOROLIOVA Valeria. LANGUAGE PERSONALITY OF MODERN UKRAINIAN MONODRAMA FEMALE CHARACTER

The article is devoted to the analysis of modern Ukrainian monodrama female character as a language personality. The publication presents the characteristic of monodrama character as a model language personality, reveals Ukrainian-language features of the personality of a character, outlines its main features, in particular, erudition, linguistic competence and ability to speech creativity. The genre of monodrama, where the role of the translator of author's intentions is performed by one character, increases its significance as a linguistic personality. The characters of analyzed monodramas illustrate the social type «modern intellectual» which outlines the following signs: creativity, erudition, language game, ability to use different social collections for their own communicative purposes consciously. The defined social type

predetermines the pragmatic guidelines of a model personality, summing up the verbal representation of a worldview corresponding to them. The linguistic behavior of the characters of analyzed monodramas is caused by a tense situation (obtaining a multi-million heritage, unplanned pregnancy), which predetermines the psychological state of uncertainty, confusion. Such emotions initiate frankness in speech, its correspondence to character's character. Investigated characters have a high degree of linguistic competence, motivated by the need of an author to create an interesting for the reader linguistic personality. The linguistic competence of analyzed characters also consists in the ability to choose among numerous means of verbalization of thoughts that most fully reflect various characteristics of an individual. In this case the decisive feature in female characters of monodramas speech is an attempt to reproduce national features in language units using barbarisms. Playwrights create a non-generalized image of an intellectual, and typify a Ukrainian model personality whose formation in Ukrainian society is confirmed by a number of linguistic features.

Key words: language personality; monodrama; Ukrainian-speaking model personality; linguistic competence of a character.

Сучасну українську драматургію характеризує поєднання різноманітних художніх напрямів і пошук модерних форм. У зв'язку із цим цікавим для аналізу постає монодрама як міжродовий різновид драми одного актора, який за допомогою монологу розкриває душу зображуваної дійової особи. Ключовою структурною одиницею монодрами є монолог, що виражає цілісну мовленнєву діяльність одного персонажа, спрямовану не стільки на передачу інформації, скільки на вплив через переконання на читача. Специфіка драматичного роду обмежує автора в змозі виявлення власних життєвих позицій, поглядів, настанов. І тому саме дійові особи стають виразниками авторських ідей. У цьому разі в монодрамі роль транслятора авторських інтенцій виконує одна дійова особа, оскільки в структурі моноп'єси наявний лише один комунікативно активний персонаж, що посилює його значущість як мовної особистості.

Метою нашої статті є аналіз персонажа монодрами як мовної особистості, характеристика його лінгвістичної компетенції та виявлення українськомовних особливостей особистості персонажа. Матеріалом для аналізу стали монодрами «Дикий мед у Рік Чорного півня» (далі – ДМ) Олега Миколайчука-Низовця та «Мільйон парашутиків» (далі – МП) Неди Нежданой, героїнями яких є сучасні українки. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю праць, присвячених аналізу мовної особистості персонажа сучасного драматургічного дискурсу. Запропонована розвідка може стати органічним складником загальнокультурного дослідження національної мовної особистості.

Питанням мовної особистості присвячені праці багатьох лінгвістів (Г. Богіна [1], В. Карасика [3], Ю. Караулова [4], В. Красних [5], О. Мальцевої [7] та інших), однак узагальненого визначення цього явища й досі немає. Мовною особистістю є людина як носій мови, тобто здатна до мовленнєвої діяльності [8]. Мовну особистість трактують як сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовленнєвих текстів [4, с. 3]. Як мовну особистість тлумачать також національно-культурний прототип носія певної мови, базований на ціннісних пріоритетах та особливостях світосприйняття [2, с. 66].

Услід за Л. Чуриліною, вважаємо, що всі суб'єкти літературної комунікації можуть трактуватися як мовна особистість – реальна (автор), потенційна (читач), фіктивна (персонаж) [8, с. 6]. Мовна особистість персонажа формується у своєрідній системі координат, заданій авторськими цінностями й особливостями сприйняття світу. Комунікативну діяльність персонажа монодрами, що водночас є засобом характеристики дійової особи, має чітко продумати автор п'єси, оскільки успішність творчого задуму драматурга повністю залежить від того, наскільки цікавою й позитивно оціненою буде мовна особистість персонажа для читача. У цьому разі драматурги наділяють дійових осіб монодрам такими мовними здібностями, які вважають актуальними й типовими для представника тієї чи тієї соціальної групи. Цікавим у цьому разі постає, на нашу думку, поняття модельної особистості, яку трактують як стереотип поведінки, що здійснює істотний вплив на культуру загалом і постає своєрідним символом цієї культури для представників інших культур [3, с. 12]. Аналізований матеріал дає змогу вирізнити в персонажах моноп'єс такий соціальний тип у межах українського етносу як «сучасна інтелектуалка». Визначений соціальний тип зумовлює прагматичні настанови модельної особистості, узагальнюючи відповідну їм вербальну репрезентацію світобачення. Для мовної особистості цього типу характерними є такі ознаки: креативність, ерудованість, налаштування на мовну гру, здатність свідомо використовувати різні соціолекти у власних комунікативних цілях. Проаналізуємо детальніше кожен із цих вербальних ознак.

Дійовими особами досліджуваних текстів є жінки, які мають авторську вікову характеристику: «Женя – жінка 30–35 років» (ДМ, с. 115); «Жінка – особа 25–35 років» (МП, с. 227). Будь-яка соціальна, національна чи інша характеристики не вказані авторами в списку дійових осіб, актуалізована лише «визначальна риса – іронічність» для героїні моноп'єси Н. Нежданої. Мовленнєва поведінка дійових осіб аналізованих монодрам спричинена напруженою ситуацією (отримання багатомільйонного спадку, незапланована вагітність), що зумовлює психологічний стан невизначеності, розгубленості. Такі емоції ініціюють відвертість у мовленні, його відповідність характеру персонажа.

Креативне ставлення персонажів до мови постійно фіксуємо в монологах героїнь, що має таке вираження:

1. Оказіональне словотворення, наприклад: «Ах, так ти виявляється зовсім не Моніка. Так ти, насправді, Моніка-Ірен. **Перепардоньте**, будь-ласочка, знаю-знаю, зараз модні подвійні імена» (ДМ, с. 117); «У-у-у-у. Ну що робити? Хоч би інструкцію якусь залишили, чи що? Я їм що, почесний **патефоновознавець**?» (МП, с. 237); «А от сусіда, що стіну свердлить, то свердлить її в мажорі, і мажор цей так дістав, що я б його **промажорила** до мінору» (МП, с. 252).

2. Трансформація фразеологічних одиниць і крилатих висловів, наприклад: «Ти як тато» – це найгірша лайка була, образа така дошкульна. А хіба я винна, що я, як він? **Бачили очі, від кого народжували...**» (МП, с. 251); «Брр, холодно. І ще крапля за комір втрапила, чорт забирай! **Півцарства за парасольку!**» (МП, с. 268).

Ерудованість аналізованої модельної особистості підтверджується постійним вживанням у мовленні персонажа монодрам прецедентних імен: реальних історичних осіб (Армстронг (МП, с. 242), Бернард Шоу (ДМ, с. 127), Леонардо да Вінчі (МП, с. 258), Марія Стюарт (ДМ, с. 126), Стендаль (ДМ, с. 115), Шолом-Алейхем (ДМ, с. 119), Юлій Цезар (МП, с. 258)) та літературних героїв (*Квазімодо* (МП, с. 244), *міс Марпл* (МП, с. 242), *містер Ікс* (МП, с. 270), *Раскольников* (МП, с. 254)). Високий рівень словникового запасу персонажів доводять термінологізми та книжна лексика в їхніх висловлюваннях, наприклад: *аргументи* (ДМ, с. 119), *астрологічний* (ДМ, с. 121), *голодомор* (ДМ, с. 121), *компенсація* (ДМ, с. 122), *лідер* (ДМ, с. 123), *моетон* (МП, с. 247), *піанісимо* (МП, с. 252), *постскриптум* (МП, с. 230), *статистика* (ДМ, с. 122).

Цікавим є аналіз модельної особистості за ступенем лінгвістичної спроможності, що передбачає насамперед здатність обирати й реалізовувати варіант мови (соціолект, функціональний стиль), відповідний конкретній ситуації. Досліджені персонажі мають високий ступінь лінгвістичної компетенції, умотивований потребою автора в створенні цікавої для читача мовної особистості. Єдина дійова особа монодрами, безперечно, має утримувати на собі зацікавлення читача, щоб повністю донести авторський задум. Подекуди текст монодрами трансформують у діалогічні форми, що є своєрідною грою дійової особи, яка, беручи на себе ролі різних персонажів, демонструє здатність свідомо використовувати різні соціолекти для відтворення реальності комунікативної ситуації. Напр.: «(Розігрує за різних персонажів, блискавично перескакуючи з місця на місце, міняючи голос та атрибути).

– А як там у вас справи селекції? Щось новеньке не вивели? Слонопотамчика якогось?

(За Петруся). – Ми розводимо рідкісну породу куріпок, «цесарка золоторога», тобто «золотокоса» називається, бо в неї на маківці жовте пір'ячко росте. Спеціально завезена з Голландії.

(За Моше). – Ви так захоплено розповідаєте. Невже вам справді цікаво розводити кур?

(За Петруся і так далі). – По-перше, не кур, а куріпок, тільки невіглас може сплутати таке. А по-друге, воно ж по-третє, чому ні?» (МП, с. 264–265).

Лінгвістична компетентність аналізованих персонажів полягає також в умінні обирати серед численних засобів вербалізації думок такі, що найповніше відбивають різні характеристики індивідуума. У цьому разі визначальною рисою мовлення героїнь монодрам є намагання відтворити в мовних одиницях національні особливості, використовуючи варваризми. Наприклад, танцюючи під французьку музику, героїня О. Миколайчука-Низовця вимовляє: «**Шарман! Такого мені ще ніхто не пропонував! Ви сміливий чоловік! Пардон! Шер ами! Се ля ві!**» (ДМ, с. 262). Дійова особа Н. Нежданої, згадуючи євреїв, уживає *лахайм*

(МП, с. 119), а розігруючи роль італійського кухаря, залучає до свого монологу лексеми *баста* (МП, с. 259), *мадонна санта* (МП, с. 259), *престо* (МП, с. 257). Таку тактику залучення іншомовних елементів у власне мовлення найдоречніше, на нашу думку, характеризує літературознавчий термін «мовний меланж» (з франц. *mélange* – суміш), що потрактовують як поєднання слів з різних мов в одному висловлюванні [6, с. 340]. Наприклад: «*Але, пам'ятай, про мою вагітність – могила. Нікому ні гу-гу. Феритейн? Яволь!*» (ДМ, с. 117). Використовуваний персонажами мовний меланж створює іронічний контекст й актуалізує у свідомості читача специфіку того чи того етнічного колориту з метою підтримання динаміки зацікавлення мовною особистістю героїнь і текстом п'єси загалом.

Схильність до мовної гри з метою іронізації мовлення також вербалізується: 1) в обігруванні прецедентних текстів, напр.: «*Отже! TO BE OR NOT TO BE, тобто бути чи не бути?! Або ні. Чи не краще сказати TO BED OR NOT TO BED, тобто в ліжку чи не в ліжку?!*» (ДМ, с. 122) – трансформація відомої фрази з трагедії «Гамлет» В. Шекспіра; 2) у використанні лексичної полісемії, напр.: «*Владен? А я думала, що це Моніка-Ірен... Я не клею дурня. У мене навіть клею немає. Я це цілком серйозно*» (ДМ, с. 118).

Водночас автор не зображує дійових осіб аналізованих монодрам як рафінованих ерудиток, відірваних від сьогочасного мовлення, що підтверджують жаргонні вкраплення в монологи героїнь, напр.: «*От пограти в Париж мені в кайф, це не те що в якусь окуповану територію...*» (МП, с. 243); «*А, от у чому річ, п'єса – це бабуня прийняла близько до серця цей прикол – п'єса*» (МП, с. 232); «*Тому що ми будемо не в самому місті, а в селі Ташань, у родичів. А там жоден мобільник не бере*» (ДМ, с. 121).

Показовим є також те, що драматурги створюють не узагальнений образ інтелектуала, а типізують українську модельну особистість, формування якої саме в українському суспільстві підтверджує низка мовних ознак. Українськомовну особистість персонажів досліджуваних п'єс підкреслюють вербалізацією ментальних рис українців уживанні:

1) українських фразеологічних одиниць: *під три чорти* (МП, с. 246), *хай їй грець* (МП, с. 252), *хоч греблю гати* (ДМ, с. 117), *цур їй пек* (МП, с. 234);

2) українських прислів'їв та їхніх варіацій: *дурне сало без хліба* (МП, с. 252), *рідна кров – не водиця* (МП, с. 138) (трансформація прислів'я «Людська кривця не водиця, проливати не годиться»);

3) різноманітних зменшено-пестливих лексем, що відбивають специфічну ознаку української мови: *бабуня* (МП, с. 229), *бабуся* (ДМ, с. 127), *дивеня* (МП, с. 233), *кавуся* (МП, с. 240), *кралечка* (МП, с. 236), *раночок* (ДМ, с. 120), *ріднесенька* (ДМ, с. 127), *рожевенька* (МП, с. 234), *скринюлечка* (МП, с. 266);

4) національно-прецедентних імен: *Богдан Хмельницький* (ДМ, с. 118), *Григорій Сковорода* (ДМ, с. 127), *Іван Виговський* (ДМ, с. 127), *Іван Миколайчук* (ДМ, с. 127), *Шевченко* (ДМ, с. 127);

5) українських етнонімів: *бандура* (МП, с. 237), *гетьмани* (ДМ, с. 118), *кошовий* (ДМ, с. 127).

Зв'язок з етнічними традиціями посилює введення в монологи персонажів українських пісень, напр.: «*Сідає на стілець, розглядає ступню і починає співати: «Впали роси на покоси, / Засвітилися довкола, / Там дівча ходило босе – / Білу ніжку прокололо*» (ДМ, с. 123).

Отже, мовна особистість персонажа аналізованих моноп'єс наділена високою лінгвістичною компетентністю, ерудованістю, що вмотивовані бажанням автора зробити своїх героїнь актуальними й цікавими для читача. Виділені мовні особистості відбивають авторське уявлення щодо типових рис «сучасної інтелектуалки». Мовний портрет досліджених персонажів має чіткі ознаки української ментальності й поєднує в собі етнічні мовні традиції та риси сучасного мовлення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Богин Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текста: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Г. И. Богин. – Л., 1984. – 31 с.
2. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64-72.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 477 с.

4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
5. Красных В. В. Структура коммуникации в свете лингвокогнитивного подхода (коммуникативный акт, дискурс, текст): автореф. дис. ... д-ра филол. наук / В. В. Красных. – М., 1999. – 43 с.
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
7. Мальцева О. Н. Описание языковой личности: конструктивный подход: автореф. дис. ... канд. филол. наук / О. Н. Мальцева. – Краснодар, 2000. – 19 с.
8. Чурилина Л. Н. «Языковая личность» в художественном тексте / Л. Н. Чурилина. – М.: Флинта; Наука. – 2011. – 240 с.

REFERENCES

1. Bogin, G. I. (1984). Model yazykovoj lichnosti v ee otnoshenii k raznovidnostyam teksta. [The model of language personality in its relation to the varieties of the text]. Leningrad.
2. Vorkachev, S. G. (2001). Lingvokulturologiya, yazykovaya lichnost, koncept: stanovlenie antropocentricheskoj paradigmy v yazykoznanii // Filologicheskie nauki. [Linguistic cultural sciences, language personality, concept: the formation of anthropocentric paradigm in linguistics // Philological Sciences].
3. Karasik, V. I. (2004). Yazykovoj krug: lichnost, koncepty, diskurs. [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moscow: Gnozis.
4. Karaulov, Yu. N. (1987). Russkij yazyk i yazykovaya lichnost. [Russian language and language personality]. Moscow: Nauka.
4. Krasnyh, V. V. (1999). Struktura kommunikacii v svete lingvokognitivnogo podhoda (kommunikativnyj akt, diskurs, tekst). [The structure of communication in the light of linguistic-cognitive approach]. Moscow.
6. Leksikon zagalnogo ta porivnyalnogo literaturoznavstva (2001). / Za red. A. Volkova ta in. [Vocabulary of general and comparative literature studies]. Chernivtsi: Zoloti litavry.
7. Malceva, O. N. (2000). Opisanie yazykovoj lichnosti: konstruktivnyj podhod. [Description of language personality: a constructive approach]. Krasnodar.
8. Churilina, L. N. (2011). «Yazykovaya lichnost» v hudozhestvennom tekste. [Language personality in the artistic text]. Moscow: Flinta; Nauka.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Валерія Корольова – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Наукові інтереси: прагмалінгвістика сучасного художнього дискурсу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Koroliova Valeria – Grand PhD in (Philological) sciences, associate professor of Department of Ukrainian Language Oles Honchar Dnipro National University.

Scientific interests: Pragmalinguistics of modern art discourse.

УДК 81'1

ПІДХОДИ ДО ДИСКУРСУ, АКТУАЛЬНІ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Наталія АКУЛЬШИНА (Київ, Україна)

e-mail: natasha_a@ukr.net

АКУЛЬШИНА Наталія. ПІДХОДИ ДО ДИСКУРСУ, АКТУАЛЬНІ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглядаються значущі для сучасних мовознавчих досліджень підходи до дискурсу, поліфункціональність й множинність тлумачень вказаного поняття, аналізуються підходи, актуальні для дослідження військової термінології.

Ключові слова: дискурс, текст, військовий дискурс.

AKULSHYNA Nataliia. APPROACHES TO THE DISCOURSE, WHICH ARE ACTUAL FOR MILITARY TERMINOLOGY RESEARCH

The concept of discourse is one of the main concepts of modern pragmatic linguistics and linguistics of the text. Modern concepts of discourse reflect the entire course of linguistic science. The interest of scientists to the problems of discourse shows a great deal number of works. The term "discourse" can be called central in linguistics, because it is not only theoretical. This is a rather complex communicative phenomenon that combines extralinguistic factors and elements of cognition. There is no single universal definition of this concept, an integrated approach to this phenomenon, because different scholars offer their interpretation of the concept of "discourse". The article deals with the overview of different scientific approaches to the definition of "discourse" and describes the criteria which is the centre of scientific discussion and serve as the basis for its typology. Approaches to the concept of "discourse" are important for the study of military discourse as an institutional type of discourse and the communicative-pragmatic form of social behavior, which involves a certain system of restrictions, a certain type of communicative behavior, knowledge sharing, their hierarchy in different communication situations, which finds coverage in a specific organization of communication at different levels - structural-functional, lingvo-cultural, lingvo-cognitive, lingvo-pragmatic. The notion of discourse, which is the centre of scientific discussion nowadays, shows the prospects for the further study of this term.

Keywords: discourse, text, military discourse.